

Copertă: Ovidiu Muraru
Tehnoredactare: Pr. Eugen Mera
Corectură: Monica Felecan
Lectură: Pr. Cătălin Pălimaru

Traducere realizată după Eugen J. Pentiu, *The Old Testament in Eastern Orthodox tradition*, Oxford University Press, 2014, (ISBN 978-0-19-533123-3), xxi + 414 pp.

Ilustrația copertei: *Sacrificarea lui Isaac de către Avraam, frescă, Mănăstirea Gračanica (astăzi în Kosovo)*

© Oxford University Press 2014
© Editura Renașterea, pentru traducerea de față, 2019

Volum apărut cu sprijinul comunității bisericii din Campusul studențesc B. P. Hașdeu, din Cluj-Napoca, și al mănăstirii Nicula.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PENTIUC, EUGEN

Vechiul Testament în tradiția ortodoxă răsăriteană / Eugen J. Pentiu; trad. din lb. engleză de ierom. Nectarie V. Dărăban ; tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Andrei, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului. - Cluj-Napoca: Renașterea, 2019

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-607-249-6

I. Nectarie Dărăban, ieromonah (trad.)

2

Eugen J. Pentiu

VECHIUL TESTAMENT
ÎN TRADIȚIA ORTODOXĂ
RĂSĂRITEANĂ

Tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului
† Andrei,
Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului,
Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului

*Traducere din limba engleză
de ierom. Nectarie V. Dărăban*

Editura Renașterea

2019

Prefață și mulțumiri

CUPRINS

Prefață și mulțumiri	9
Abrevieri	15
<i>Partea I: Recepția</i>	
1 O Biblie, două Legăminte	25
2 Text	89
3 Canon	135
4 Tradiție	175
<i>Partea a II-a: Interpretarea</i>	
5 Discursiv	213
6 Auditiv	247

7 Vizual	317
Postfață	383
Bibliografie	393
Index	421

Prefață și mulțumiri

De n-ar zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni cei ce o zidesc
Ps 126[127], 1

Scopul acestei cărți este de a oferi o viziune generală și o analiză succintă a principalelor moduri în care Vechiul Testament a fost receptat, interpretat și transmis în cadrul tradiției ortodoxe răsăritene.

Există o presupuziție comună, nu doar între non-ortodocși, că Ortodoxia răsăriteană întrebuințează exclusiv textul Septuagintei, urmând îndeaproape exegezele patristice ale Scripturii ca singură autoritate obligatorie, nelăsând aproape nici un loc pentru alte mărturii textuale sau trasee hermeneutice. Această presupuziție greșită se naște din sărăcia literaturii ortodoxe răsăritene în ce privește tema acestei cărți.

Între puținele cărți pe această temă scrise sau editate de cărturari ortodocși putem menționa mai întâi Georges Florovsky, *Biblie, Biserică, Tradiție: o viziune ortodoxă răsăriteană* (Nordland Press, 1972). În această colecție, constând din șapte articole publicate anterior, teologul rus argumentează pentru o revenire la Evangheliile, Chalcedon și Părinții Bisericii, un deziderat creștin comun care trece dincolo de marea schismă dintre Răsărit și Apus. În *Noul Testament: o perspectivă ortodoxă* (Holy Cross Orthodox Press, 1977), Theodor G. Stylianopoulos oferă o sinteză a exegezei biblice ortodoxe tradiționale așa cum o reprezintă Părinții Bisericii și cercetarea biblică modernă, reafirmând nevoia unei întrebuințări echilibrate a modurilor antic și modern de interpretare. O contribuție specială a acestei lucrări este tratarea hermeneuticii biblice ca o strădanie pe mai multe nivele (exegetic, interpretativ și transformativ) în cadrul contextului ecumenic de astăzi. Stylianopoulos a editat și o colecție de eseuri ale savanților bibliști ortodocși, *Text și interpretare sacre:*

PARTEA I

Recepția

I

O Biblie, două Legăminte

*„Biserica a unit Legea și Profeții într-un singur volum
cu scrierile Evangheliștilor și apostolilor din care soarbe
credința ei”*

TERTULIAN, Despre prescrierea ereticilor 36

O icoană antică și mesajul ei nepieritor

Fața cu două priviri

Pelerinul care pășește în mănăstirea sfintei Ecaterina de pe muntele Sinai are privilegiul de a admira una din cele mai vechi icoane portabile care au supraviețuit furiei iconoclastului din secolele VIII și IX. Icoana reprezentată pe scândură în tehnica encaustică este cunoscută ca Christos Pantokrator, „Hristos Atotputernicul” sau pur și simplu „Hristos de pe Sinai” (fig. 1.1.). De-a lungul secolelor, această icoană a devenit modelul, pentru toate reprezentările Pantocratorului situat în cupola centrală sau pe tavanul de deasupra naosului bisericilor ortodoxe. Spre deosebire însă de icoanele epigonice ulterioare executate în frescă, mozaic sau alte tehnici, descriind adeseori un Domn amenințător și impasibil, icoana din Sinai reprezintă un Iisus destul de aparte, un Iisus cu două priviri diferite: un om îngăduitor fiind totuși un judecător implacabil. Partea dreaptă a

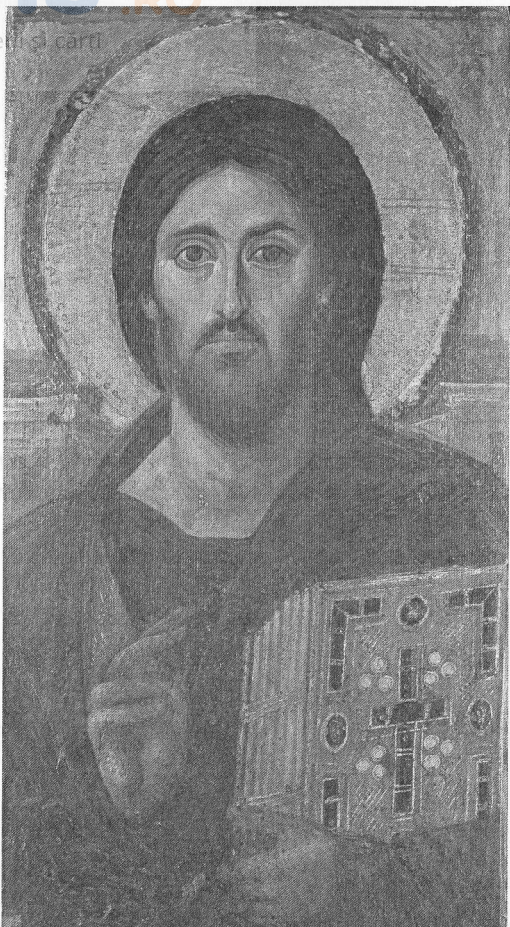

Fig. 1.1 Hristos Pantokrator, Mănăstirea Sf. Ecaterina, Muntele Sinai

feței Lui are o expresie blândă, pe când cea stângă afișează o înfățișare mai aspră, evidențiată de o pupilă dilatată. Iar efectul acestor două priviri diferite e intensificat de poziția mâinilor: în timp ce mâna dreaptă binecuvântează privitorul, stânga e încleștată strâns pe o carte încrustată cu bijuterii, îmbrăcată în piele și pecetluită cu cruce.

Deși e probabil că intenția originală a autorului nu va putea fi recuperată¹, semnificația de bază a acestei icoane datând din timpul domniei glorioase a lui Iustinian (527-565) poate fi decodată. Iisus este în același timp

¹ Pentru o interpretare detaliată a icoanei lui Hristos de pe Sinai vezi Maximos of Simonopetra, *Art of Seeing*, capitolul 1.

un prieten afectuos și un judecător sever, gata atât să binecuvânteze, cât și să judece. Iisus de pe Sinai este, citându-l pe Irineu (115-202), „Mântuitorul celor mântuiți și Judecătorul celor judecați” (*Impotriva ereziilor* 3.4.2)².

Aparent iconograful anonim care a „scris” portretul sinait s-a luptat cu aceeași întrebare ca omul modern, credincios sau necredincios: Cine este Iisus? A fost un rabin galileean din secolul I, care și-a găsit sfârșitul prematur în mâinile crude ale autorităților romane în Ierusalim? Un profet apocaliptic itinerant într-un conflict perpetuu cu autoritatea iudaică? Un enigmatic înțelept evreu, înclinat să vorbească în pilde contradictorii? Un fost fariseu care-și preda și trăia învățătura într-un mod mai tolerant și inclusiv decât mulți dintre tovarășii săi de breaslă? Sau este Domnul întrupat, „icoana” palpabilă a Domnului sfânt și de neatins (Yahweh/Kyrios), Fiul lui Dumnezeu făcut trup și sălășluind în mijlocul oamenilor?

Punând întrebarea oarecum altfel: A fost el Iisusul Noului Testament așa cum Îl redau Evangheliile? Și dacă da, care Evanghelie? A fost Iisusul epistolelor pauline? A fost Iisusul unei tradiții creștine anume? Sau a fost Cel pe care cărturarii bibliști caută să-L „elibereze” de sub monopolul dogmatic vechi de secole al Bisericii?

Biserica Ortodoxă afirmă că Iisusul ei este același cu cel de care vorbesc Scripturile și care este cunoscut în mediul viu al tradiției bisericești. Icoana de pe Sinai este doar un mic exemplu al acestei tradiții vii. Așa cum vom vedea, această tradiție este asezonată cu arome liturgice și coregrafiată de Părinți, Sinoade și evlavia poporului. Pentru un ortodox, Iisus nu poate fi fragmentat – în cel mai fericit caz, un Iisus fragmentat nu are nimic de-a face cu Iisusul cunoscut în altarul bisericii. Iisusul tradiției ortodoxe este o persoană deopotrivă complicată și simplă. O viață nu poate fi simplificată sau redusă la o singură fațetă. Or un tablou prea complicat, alcătuit din prea multe fațete, ar duce iarăși la fragmentare. Punctul de vedere ortodox întrupează o cale cumpănită între simplitate și complexitate în prezentarea profilului lui Iisus.

Așa cum icoana din Sinai reține atât smerenia afectuoasă, cât și dominația judiciară a lui Iisus, tot așa elementul cel mai evident al propovăduirii apostolice (kerygma) este amestecul fascinant de slăbiciune și putere în persoana lui Iisus. Acest aliaj leagă toate cele patru Evangheliile canonice într-un cerc perfect, în pofida deosebirilor dintre ele. Și iarăși, se referă la fața cu două priviri, mâinile care binecuvântează și în același timp poartă o carte pecetluită în cruce.

² ANF vol. 1, p. 417.

Iată-l pe Pavel vorbind de chenoza sau „golirea de sine” a Logosului făcut trup, în care se văd coexistând slava și smerenia:

„Care Dumnezeu fiind în chip, n-a socotit o știrbire a fi El întocmai cu Dumnezeu, Ci S-a deșertat pe Sine, chip de rob luând, făcându-Se asemenea oamenilor, și la înfățișare aflându-Se ca un om, S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte, și încă moarte pe cruce. Pentru aceea, și Dumnezeu L-a preaînălțat și I-a dăruit Lui nume, care este mai presus de orice nume; Ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt. Și să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu-Tatăl” (*Filipeni 2, 6-11*).

E același amestec de înaltă demnitate sau putere și slăbiciune ca în icoana din Sinai. Iisus este marele preot Care este în stare să simtă slăbiciune omenească:

„Drept aceea, având Arhiereu mare, Care a străbătut cerurile, pe Iisus, Fiul lui Dumnezeu, să ținem cu tărie mărturisirea. Că nu avem Arhiereu care să nu poată suferi cu noi în slăbiciunile noastre, ci ispitit întru toate după asemănarea noastră, afară de păcat. Să ne apropiem, deci, cu încredere de tronul harului, ca să luăm milă și să aflăm har, spre ajutor, la timp potrivit” (*Evr 4, 14-16*).

Cum ar putea cineva descrie această indescifrabilă combinație de compasiune și rigoare, care se întrezărește deja în primele Evanghelii canonice? „Prin două priviri diferite”, ar răspunde tacit „scriitorul” anonim al icoanei din Sinai.

Nicăieri aceste antinomii constând în aspecte tensionate – slăbiciune și putere, umilință și slavă – nu sunt mai bine redată ca în Evanghelia a patra. Aici Iisus e în stare să stăpânească fenomenele naturale (*Ioan 6, 19*) și totuși varsă lacrimi la mormântul lui Lazăr (*Ioan 11, 35*). În cuvintele lui Harold W. Attridge, „A reduce aceste elemente de tensiune la indicii ale dezvoltării documentare înseamnă a ignora rolul lor conceptual ... Modul în care sunt tratate zicerile Fiului Omului trădează o apropiere deliberată a tradițiilor despre Iisus, vorbind despre slavă și suferință într-o tensiune ironică ce-l invită pe cititorul sau ascultătorul Evangheliei să contemple semnificația crucii”³.

Zicerile polarizante ce înconjoară titlul mesianic „Fiul Omului” au același rol ca fața cu două priviri. Ele invită cititorul să arunce o privire mai atentă asupra lui Iisus înainte să-L reducă fie la o simplă ființă ome-

³ „Johannine Christianity”, p. 137.

nească, fie la un personaj strict divin. La fel ca privitorul icoanei din Sinai, cititorul Evangheliilor e invitat să savureze aura misterioasă a „Fiului Omului” și, făcând asta, să redescopere acel simțământ de uimire pe care un copil îl trăiește când ascultă o poveste fermecată.

Nu e surprinzător că Biserica ce se naștea, confruntându-se cu această realitate, a fost pusă în fața ispitei unui „alt Iisus” (2 Co 11, 4) decât Cel propovăduit de apostoli. Cel mai evaziv personaj al istoriei omenești scapă interpretărilor grăbite și îndrăznețe ale minții umane. Terminologia noastră e prea slabă, prea îngustă pentru a descrie complexitatea sau simplitatea ireductibilă a lui Iisus din Nazaret.

În varianta lui Luca a Schimbării la Față aflăm că pe când Iisus Se ruga, „înfațișarea feței Lui s-a făcut alta (*heteron*)” (*Lc 9, 29*)⁴. Probabil că „cealaltă” față este un indiciu către destinul viitor al lui Iisus, cel în care vrea să Se identifice pe Sine cu „cei mai mici” dintre „frații” Săi (cf. *Mt 25, 40*). Dar și mai interesante în pericopa Schimbării la Față sunt cuvintele poruncite de vocea cerească: „de El să ascultați” (*Lc 9, 35*). Ascultarea o ia înainte vederii în chestiuni de credință (*Rm 10, 17*). „Alteritatea” lui Iisus propusă de narațiunea Schimbării la Față devine o chestiune de credință mai degrabă decât un simplu experiment pe care-l mijlocește vederea.

În tradiția ortodoxă răsăriteană această „alteritate” perpetuă și mereu încâlcită a Domnului Iisus se continuă în amplasamentul liturgic unde o bogăție de mijloace care antrenează toate simțurile redau un profil destul de complicat al lui Iisus ancorat simultan în trecut, prezent și viitor. Ortodocșii Îl privesc pe Iisus în acest mod holistic concentrându-se îndeosebi asupra relației personale și comunitare cu El. Distincțiile moderne între un Iisus al istoriei, un Iisus al evlaviei și un Iisus al unui text anume din Noul Testament sunt străine tradiției ortodoxe răsăritene și până astăzi par ciudate urechilor ortodoxe.

Icoana de pe Sinai este o invitație cu final deschis să-L întâlnești pe acest unic Iisus a cărui mărturie e perpetuată de la cuvintele scrise la cele zugrăvite. E un îndemn tacit să sondezi misterul ale cărui hotare schematic Părinții adunați la Chalcedon în 451 au urmărit să le traseze în formula împătrită: „Unul și Același Hristos, Fiu, Domn, Unul-Născut, cunoscut în două firi neamestecat, neschimbat, neîmpărțit, nedespărțit (*asynchytos, atreptos, adiaretos, achoristos*)”.

⁴ Cf. *Mt 17, 2*: „fața Lui a strălucit ca soarele”; *Mc 9, 2* nu spune nimic despre înfațișarea feței lui Iisus.

O mână ce binecuvântează și o carte pecetluită în cruce

Dar icoana de pe Sinai nu e numai despre profilul misterios al lui Iisus cu fațetele sale divine și umane. Ea arată de asemenea o strânsă relație între Iisus și Carte.

La a doua privire se vede că în timp ce mâna dreaptă a lui Iisus binecuvântează, mâna Lui stângă ține o carte închisă și pecetluită în cruce. Iconografiile bizantine de mai târziu vor deschide cartea și vor scrie înăuntrul ei cuvinte rostite de Iisus așa cum au fost înregistrate de Evangheliile canonice. Când e deschisă, versetele scrise identifică cert tomul cu un evangheliar. Dar în icoana de pe Sinai cartea e închisă.

Închis este și accesul oricui la un răspuns definitiv la întrebarea apăsătoare și inevitabilă: Este un evangheliar sau întreaga Biblie conținând cele două Testamente? Probabil autorul anonim a dorit ca atenția să cadă pe crucea înscrisă pe copertă, mai degrabă decât pe cartea în sine. Dacă cineva ia în considerare faptul că privirea aspră a feței lui Iisus este în partea stângă atunci cartea pecetluită în cruce din mâna stângă poate arăta adevărul că Hristos va judeca potrivit poruncilor din această carte. Sau că va judeca pe cei ce au refuzat cartea și semnul ei vindecător, crucea.

Mâna ce binecuvântează și privirea caldă a jumătății de față de deasupra ne vorbesc de deschiderea și disponibilitatea Lui de a fi căutat, abordat și întâlnit într-un dialog personal. Cealaltă mână, ținând cartea închisă, vorbește de importanța Scripturii în viața celor ce vor intra în acest dialog.

O mână ce binecuvântează și o carte pecetluită definesc creștinismul atât ca religie a cărții⁵, cât și ca religie a persoanei: „Și iată că Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului” (Mt 28, 20). Asta intră într-un contrast puternic cu strigătul anterior din 2 Baruh 85, 3: „Țara noastră am părăsit și Sionul a fost luat de la noi, și acum nu mai avem altceva decât pe Cel Preaînalt și Legea Lui”⁶.

Creștinismul s-a înțeles pe sine întotdeauna ca o credință și un mod de viață bazate pe viața și jertfa unei persoane – a lui Hristos – și pe memoriile scrise conținând Cuvântul lui Dumnezeu predate de profeți și apostoli – cărțile

⁵ Pentru Levenson, *Hebrew Bible*, p. 28, atât iudaismul cât și creștinismul sunt religii ale cărții, „aceste religii”, observă Levenson, „presupun coerența și autoreferențialitatea cărții lor întemeietoare”. Vezi critica viziunii lui Levenson făcută de John C. Poirier, „Judaism”, p. 531.

⁶ Klijn, „Baruch”, p. 651. *Apocalipsa siriacă a lui Baruh* (cunoscută ca 2 Baruh) compusă în jurul anului 100 d.Hr. în Palestina insistă asupra Torei (Legii) ca singur mediator eficient între Dumnezeu și poporul Lui.

Vechiului și Noului Testament. Nu există Scriptură fără Hristos precum nu există nici Hristos fără Scriptură; și asta e valabil pentru toate fazele istorice ale creștinismului. Cunoașterea persoanei lui Hristos și cunoașterea Scripturilor sunt elemente interdependente care alcătuiesc însăși țesătura credinței creștine⁷.

Ridicarea mâinii în binecuvântare este un gest liturgic preoțesc în timp ce mâna cealaltă apare ținând strâns cartea pecetluită în cruce ca și cum ar chema și ar îndrepta atenția către un cufăr prețios. Prin acest gest dublu persoana cu cele două priviri misterioase sugerează că poate fi abordată pe două căi complementare. Ne putem apropia de El prin deschiderea cărții și citirea cuvintelor ei – fără să uităm de cruce și de patima semnificată de ea, care este pecetea întregii cărți, elementul ei unificator. Sau ne putem apropia de El prin mâna ridicată în binecuvântare preoțească, prin dialog personal început și întreținut în configurația liturgică a cultului divin public. Două moduri de a-L descoperi pe Hristos: cuvântul scris și cultul liturgic.

Aceeași interacțiune între cuvântul scris și participarea personală, vie, este atestată ulterior de însăși Liturghia ortodoxă, cu cele două părți principale: „Liturghia Cuvântului” și „Liturghia Euharistică”. La fel ca cele două mâini din icoana de pe Sinai, cele două părți ale Liturghiei sunt inseparabile. Cuvântul și cultul sunt două căi complementare și întrepătrunse către descoperirea și redescoperirea lui Hristos, descifrând „codul” enigmatic al feței Lui cu cele două priviri. Cultul fără cuvânt poate sfârși în practici magice nedorite sau ritualism găunos. Or, cuvântul fără cult riscă să devină un exercițiu livresc, fără rădăcini sau roade în realitatea trecută sau prezentă. Îl poate chiar transforma pe Hristos într-un obiect de cercetare însuflețit, desfigurând o persoană ireductibilă în puzderia de mici părțile ale unui puzzle neterminat.

Cuvântul scripturistic e în stare să transforme o practică cultică redundantă într-un dialog unic, o relație personală care își are obârșia în însăși autorevelarea lui Dumnezeu. La rândul lui, cultul, în special cultul euharistic, poate anima cuvintele scripturistice creând un mediu transparent între cititor și realitatea care stă în spatele textului: însuși Cuvântul întrupat al lui Dumnezeu.

⁷ Florovsky, *Bible, Church, Tradition*, p. 36, rezumăm unitatea dintre persoană și carte în felul următor: „Biblia este închisă numai pentru că Cuvântul lui Dumnezeu S-a întrupat. Ultimul termen de referință al nostru nu mai este acum o carte, ci o persoană vie. Și totuși Biblia își păstrează autoritatea – nu numai ca înregistrare a trecutului, ci și drept carte profetică, plină de trimiteri, indicând către viitor, către sfârșitul însuși”.

E convingerea fermă a acestui autor, făcută vădită pe parcursul acestei lucrări, că tradiția ortodoxă răsăriteană a promovat și întrupat mereu, începând cu vremurile apostolice, înțelegerea că Scriptura poate fi interpretată și transmisă nu numai de cuvântul scris sau rostit, ci și prin diferite canale ale cultului public (adică auditiv, vizual, ascetic), adeseori etichetate generic ca Sfântă Tradiție. Icoana de pe Sinai îndreaptă atenția către două canale de mărturie referitoare la persoana lui Hristos: cartea pecetluită în cruce și liturgia în felurile ei expresii de ritual, imn și icoană. De al doilea mediu de mărturisire vom ocupa în partea a doua a acestei lucrări. Deocamdată, poposim asupra cărții și a celor două componente, Noul și Vechiul Testament.

Artistul care a pictat icoana de pe Sinai nu ne dă niciun indiciu cu privire la identitatea cărții pe care Iisus o ține în mâna stângă. La prima vedere e un codice voluminos inscripționat cu o cruce ale cărei laturi sunt flancate de patru mici constelații tristelare. Aparent reprezintă Biblia creștină cuprinzând Vechiul și Noul Testament⁸. Crucea înscrisă pe copertă poate fi citită ca un simbol sau element unificator care ține laolaltă cele două testamente într-o singură carte. Jon D. Levenson observă corect că „Biblia creștină include în ea o carte a unei religii diferite”⁹. În ce sens, deci, crucea pune laolaltă cele două cărți și cele două legăminte ale lor? Ce fel de unitate este asta? În cele ce urmează vom discuta modul în care autoritățile bisericești de-a lungul secolelor au încercat să dea răspuns acestei întrebări referitoare la cele două părți ale Bibliei creștine și la relația dintre ele.

Apariția scrierilor creștine

Evanghelia mântuirii

Scopul acestei secțiuni nu este de a reitiera ce se poate găsi deja în scrierile savante actuale despre Noul Testament¹⁰. Așadar, nu voi intra aici

⁸ Comentând cartea *Apocalipsei*, Victorinus († cca. 303) identifică volumul pecetluit din mâna lui Hristos cu Vechiul Testament care trimite la Hristos ca judecător eshatologic: „«Am văzut apoi în mâna dreaptă a Celui ce ședea pe tron o carte scrisă înăuntru și pe dos, pecetluită cu șapte peceți». Această carte înseamnă Vechiul Testament care a fost dat în mâinile Domnului nostru Iisus Hristos, Care a primit de la Tatăl judecata” (*Commentary on the Apocalypse of the Blessed John. On the Fifth Chapter* [ANF 7: 349]).

⁹ *Sinai and Zion*, p. 216-217.

¹⁰ Vezi Van Buren, *According to the Scriptures*.

în discuțiile tehnice privind felurile „creștinisme” (adică elin, iudaic, ioaneic) care e posibil să fi inspirat textul Noului Testament, sau diversele genuri literare care au contribuit la diferențele atât de evidente dintre Matei, Luca, Marcu pe de o parte, și Ioan pe de altă parte, sau așa-numita problemă sinoptică și propusa sursă Q. În schimb, ținta prezentă este de a arunca o privire mai atentă asupra modului în care autoritățile bisericești antice au evaluat apariția celor patru Evanghelii canonice și statutul lor de „Scriptură”. Care au fost evenimentele centrale care au determinat comunitățile creștine timpurii să pună în scris mărturia apostolică? Și cum a înțeles Biserica timpurie diferențele dintre scrierile rezultate? Cel mai important, cum a înțeles Biserica în acele prime secole relația dintre aceste Evanghelii și Scripturile iudaice mai vechi?

Aspectele definitorii ale persoanei lui Iisus au fost proclamate inițial prin propovăduirea apostolică: „Ce era de la început, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mâinile noastre au pipăit despre Cuvântul vieții ... ce am văzut și am auzit, vă vestim (*apangelomen*) și vouă, ca și voi să aveți împărtășire cu noi. Iar împărtășirea noastră este cu Tatăl și cu Fiul Său, Iisus Hristos” (1 Ioan 1, 1. 3). Aceasta a fost mărturia oculară a primei generații de următori ai lui Iisus. Dar ce a stârnit fixarea în scris a acestei proclamații orale (*kerygma*)? Mai întâi a fost faptul și mărturia „ridicării” lui Iisus din morți.

Pentru primii învățați ai lui Iisus chiar acest fapt și mărturie a învierii a funcționat ca o punte între „Iisusul istoric” și Domnul (*Kyrios*) metaistoric, mereu prezent și eshatologic. Oricine îl mărturisește ca Domn și crede că Dumnezeu L-a înviat poate intra în dialog viu cu El (*Rm* 10, 9). „Veștile bune” (*evangelion*) că Iisus a supraviețuit oarecum sau s-a întors la viață după o moarte violentă a plasat toate lucrurile, faptele și cuvintele Sale anterioare într-o nouă matrice interpretativă. Persoana Lui este văzută acum în afara micii arene locale și temporale a Palestinei secolului I unde s-a desfășurat scurta Sa misiune. Iisus era socotit ca *ho Kyrios*, „Domnul”, Cel intangibil, cum se poate conchide din relatarea post-resurecțională a întâlnirii Sale cu Maria Magdalena în zorii duminicii în grădina mormântului (*In* 20, 11-18).

Aruncând o privire la viața și misiunea lui Iisus se poate observa că faptele și cuvintele indicând cele două aspecte ale complexe Sale personalități, divin și uman, sunt înfășurate în misterul actului și mărturiei centrale a revenirii Sale la viață (în greacă *anastasis*, „ridicare”). Unicitatea acestui act și a mărturiei, neprimite nici de greci care o socoteau inutilă (*FA* 17, 31-32), nici de iudei care așteptau o înviere la sfârșitul timpului (*Dan* 12, 1-4), alături de lanțul de mărturii concentrate pe dumnezeirea și condiția Sa umană

umilă a împărțit martorii oculari ai lui Iisus în două grupuri: fie învățaței entuziaști, fie credincioși iudei precauți incapabili să accepte atât de multe aparente abateri doctrinare de la credința părinților lor.

Învieră – răspândită dincolo de granițe de către mărturiile înfocate ale celor ce pretindeau că s-au întâlnit cu Iisus înviat (peste 500 de oameni, potrivit lui Pavel, *1 Co 15, 6*, L-au văzut pe Iisus „deodată” [*ephapax*]) – a devenit prisma interpretativă prin care profilul unic al lui Iisus a ajuns să fie reevaluat. De ce pătimirea și moartea lui Iisus au avut atât de mare influență asupra ucenicilor Săi câtă vreme crucificările erau săvârșite atunci aproape zilnic? Numai pentru că această moarte n-a fost ultimul cuvânt și a fost mai degrabă urmată de revenirea Lui la viață. Nu învățăturile, nici minunile Lui, ci mai degrabă pătimirea, moartea și învierea au pus o pecete de neșters asupra generațiilor de mărturisitori creștini. Crezul niceo-constantinopolitan, de exemplu, trece cu totul sub tăcere învățăturile și minunile lui Iisus. Punctul focal este mai degrabă divinitatea și umanitatea (și mortalitatea) lui Iisus în conexiune directă cu faptele Sale slăvite trecute, prezente, viitoare: învierea, înălțarea, șederea de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl, revenirea pentru a judeca viii și morții și domnia veșnică în împărăția Lui. Mesajul învierii lui Iisus a fost atât de neașteptat, atât de unic încât prima generație de credincioși a dorit să-l memoreze. Evangheliile reflectă primul impact pe care evenimentul „ridicării” lui Iisus din morți l-a avut asupra martorilor oculari. Ele nu sunt biografii sau memorii ale cuvintelor și faptelor lui Iisus în sens strict, ci mai degrabă puneri în temă asupra experienței de martor ocular al învierii lui Iisus. Această experiență insondabilă a învierii este principala rațiune pentru diversitatea care se observă în cele patru narațiuni evanghelice, ca de altfel pentru prezența lor în scrieri ce au ajuns foarte repede să aibă autoritatea noilor Scripturi.

Sf. Irineu, episcop de Lyon, indică două evenimente capitale care au pricinuit propovăduirea (*kerygma*) Evangheliei și fixarea în scris alături de includerea ei în corpul mai amplu al „Scripturilor”:

Noi nu am învățat despre planul mântuirii noastre de la nimeni alții decât de la cei prin care a ajuns la noi, Evanghelia pe care o vreme au propovăduit-o public și după o perioadă, din voia lui Dumnezeu, ne-au predat-o în Scripturi, pentru a fi temelie și stâlp al credinței noastre. Căci e nelegiuit să afirmăm că au predicat înainte să aibă cunoștință desăvârșită, cum se aventurează unii astăzi, fălindu-se ca îmbunătățitori ai apostolilor. Căci, după ce Domnul nostru S-a ridicat din morți [apostolii] au fost investiți cu putere de sus când a venit Duhul Sfânt [asupra lor], au fost umpluți de toate [darurile] și

au avut cunoștință desăvârșită: au mers până la marginile pământului predicând veștile fericite ale bunătaților [trimise] nouă de Dumnezeu și propovăduind pacea cerului oamenilor care într-adevăr au în mod egal și fiecare în parte Evanghelia lui Dumnezeu.

Împotriva ereziilor 3.3.1-2¹¹

Irineu vorbește de două faze în transmiterea Evangheliei: propovăduire publică și transformarea ulterioară în Scriptură. Cele două evenimente care au pus totul în mișcare (misiunea apostolică și redactarea noilor Scripturi) au fost învierea lui Iisus și pogorârea Duhului Sfânt asupra apostolilor la praznicul Cincizecimii. Cei menționați de Irineu că „se fălesc ca îmbunătățitori ai apostolilor” nu sunt alții decât gnosticii împotriva cărora episcopul de Lyon aduce argumentul investirii apostolilor cu „putere de sus”. Datorită acestui dar al Duhului Sfânt, apostolii, nu gnosticii, sunt purtătorii „cunoștinței desăvârșite” și crainicii „planului mântuirii”.

Cu aproape jumătate de secol mai devreme, Clement, al treilea episcop al Romei (95-97), sublinia aceeași înțelegere de bază când notează că apostolii „plini de certitudine prin învierea Domnului nostru Iisus Hristos și crezând în Cuvântul lui Dumnezeu, au ieșit cu certitudinea Duhului Sfânt evanghelizând că are să vină împărăția lui Dumnezeu” (*1 Clement 42, 3*)¹². Folosirea „scrierilor apostolice” de către Clement Romanul întărește faptul că aceste scrieri erau deja bine organizate ca atare într-un întreg începând chiar cu sfârșitul secolului I.

De fapt, Pavel a fost primul care a legat laolaltă credința și propovăduirea apostolică a învierii lui Hristos când afirmă destul de emfatic, „Și dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră” (*1 Co 15, 14*). Învierea lui Iisus conferă mărturiei apostolice unitate de esență în pofida tuturor deosebirilor în care este „împărțită”, cum bine subliniază Tertulian (160-225):

Și au rânduit între ei o împărțire a sarcinii [apostolice], nu o diversificare a Evangheliei, nici ca unul să predice una, iar altul alta: Petru la cei tăiați-împrejur, iar Pavel la păgâni. De altfel, dacă Petru a fost muștrat pentru că, după ce a conviețuit cu păgânii, s-a separat

¹¹ ANF, vol. 1, p. 414.

¹² Holmes, *Apostolic Fathers*, p. 75 [trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr în *Canonul Ortodoxiei*, vol. 1, p. 412]. *1 Clement* (sau *Epistola romanilor către corinteni*) este poate cel mai timpuriu document creștin care s-a păstrat în afara Noului Testament.